

ahol újra Fusz Jánosról olvashatunk („Fusz János Evangélista Emlékezete”, „Fusz János Evangélista Hang-Szerzeményei”) két, teljes zenetudományi felkészültséggel megírt alapos értekezésben. A szerző nem hivatkozik ugyan bennük az 1818-as évfolyamban már megjelent Fuszról szóló írásaira, de a cikksorozat és e két közlemény írója kétségtelenül azonos.

Az értekezések alatt pedig már itt mindkét esetben nem a rövidített név- és titulusjelzés, K. Jos. T. Ügyész áll, hanem annak teljesen kiírt alakja: *Krüchten József Törvényes Ügyész*.

Krüchten József budai ügyvéd (meghalt 1846-ban?) a múlt század elejének egyik legkiválóbb zenei írója volt. „Ueber Musikwesen in Ungarn” címen igen értékes tanulmánya (első áttekintése a 19. század eleji magyar zenének) egy mainzi zenei folyóiratban, a „Caeciliá”-ban jelent meg 1826-ban, majd 1836-ban a pesti „Biene”-ben. Bécsi lapokba is írt zenekritikákat. Így pl. Moscheles 1818. június 15-i pesti hangversenyéről az „Allgemeine Musikalische Zeitung”-ba. Szinyei (VII. 354) megemlíti még a következő munkáját is, mely szintén a főúri körökkel való összeköttetésekre mutat: „Zur Namenfeyer Sr. kön. Hoheit, der Erherzogs Josephs Palatinus von Ungarn. Veranstaltet bey Sr. Excellenz dem Tavernikus Grafen Joseph von Brunsvik zu Ofen, den 19. März 1805. Ofen.” Valamint azt is, hogy a Nemzeti Múzeum kézirati osztályában 24 db 1817–1831 között Budáról és Agárdról írt német és latin nyelvű levelét őrzik.

Krüchten József különben már 1817-ben is írt egy cikket a Tudományos Gyűjteménybe (X. f. 117) Úri Jánosról, az Angliában élő híres magyar orientalistáról, aki „a Gögös Britannia kintseiből fényes ditsőséget aratni tudott”. Már ezt az írását is mint Krüchten József Törvényes Ügyész szignálta.

Ezek az adatok minden kétséget kizáróan tisztázzák az eddig Katona Józsefnek tulajdonított közlemény szerzőségének a kérdését. Semmiképpen sem kerülhet be a kritikai kiadás művei sorába.

Sütő József

Adalék Pruzsinszky József életéhez

Eötvös József nevelőjének, az egykori jakobinusnak az életéről még mindig igen keveset tudunk, ezért örülhetünk minden apró adatnak, amely vele kapcsolatban előkerül. E kis közleményben egy újabb adalékkal kívánjuk kiegészíteni meglehetősen hiányos életrajzát.

Emlékeztetőül foglaljuk össze a kutatás eddigi eredményeit. Kazinczy Ferenc egykorú feljegyzéséből ismeretes, hogy Pruzsinszky József 1769. november 15-én született. Nemesi családból származott, ügyvédnek tanult.¹ Diákkorában bekapcsolódott a Martinovics-féle mozgalomba, amiért három évi börtönrre ítélték.² Kiszabadulása után Tessedik Sámuel szarvasi intézetében húzódott meg. Onnan Tessedik ajánlására 1800-ban Festetics György keszthelyi Georgikonjába került, ahol egy ideig gazdasági technológiát és úrbírói jogot tanított.³ Aztán Festetics birtokain tisztartó — kb. 1807-ig,⁴ majd 1810 körül Bretzenheim herceg sárospataki és regéci uradalmának inspektora.⁵ A budai gimnázium anyakönyvéből pontosan megállapítható, hogy 1825-től Eötvös József nevelője.⁶ Eötvös életrajzírói úgy vélik, hogy 1831-ig nevelősködött mellette, vagyis amíg befejezte tanulmányait a pesti egyetem jogi karán. Annyi bizonyos, hogy 1830 februárjában még Eötvöséknél volt, mert Kazinczy egyik levelében üdvözlétét küldte neki.⁷ Arról viszont, hogy ezután mi történt vele, nincs adatunk.

Elsősorban ebből a szempontból jelentős az a néhány sor, amelyre Eötvös József egyik cikkében bukkantunk rá. Ez az 1845-ben írt Agricola-levelé⁸ egyébként megjelent Eötvös Összes műveinek Révai-féle kiadásában;⁹ az alább idézett bekezdés azonban eddig elkerülte a kutatók figyelmét. Pedig érdekes dolgokat olvashatunk benne:

„Házamban — habár azt most senki nem venné észre — egyszer szinte tudós lakott. Fiatal korában a jámbor valahol — a helyet nem szükség megnevezni — professori hivatalt viselt; később néhány meg gondolatlan probléma megfejtésére vetve magát, e hivatalra alkalmatlannak találtatott, s édesapám által félig könyörületességből házukba fogadtatott. Ez ember, ki éveket töltött családjamban, midőn meghalt, irományait nekem hagyá, s habár a bölcsek kövéről s a

¹ KAZINCZY Ferenc: Magyar Pantheon. Bp. é. n. 393.

² A magyar jakobinusok iratai. 2. Bp. 1952. 757–759.

³ SÜLE Sándor: Egy jakobinus pedagógus, Pruzsinszky József. Pedagógiai Szemle, 1964. 1159–1160.

⁴ Uo. 1160.

⁵ A magyar jakobinusok iratai. 2. Bp. 1952. 759. — Kazinczy Ferenc levele Pruzsinszky Józsefnek, 1810. jún. 8.: Kazinczy Ferenc levelezése. 22. k. Bp. 1927. 252–254., 491–492.

⁶ FERENCZI Zoltán: Báró Eötvös József 1813–1871. Bp. 1903. 12., 295.

⁷ Kazinczy Ferenc levele Szalay Lászlónak, 1830. február 12.: Kazinczy Ferenc levelezése. 21. k. Bp. 1911.

210.

⁸ A Pesti Hírlap 1845. március 2-i számában jelent meg.

⁹ EÖTVÖS József: Kisebbségi politikai cikkek. Bp. 1903. 16.

magyaroknak a régi perzsáktól eredetéről írt értekezései nincsenek is oly hasznomra, mint a szegény öreg gondolá, legalább számos kivonatai melyeket hosszú életén át mindenféle — főképp régibb — könyvekből készített, néha nem kis mulatságra szolgálnak.”

Bár nevet nem említ, erősen valószínű, hogy volt nevelőjéről ír. Hiszen Pruzsinszky is „professori hivatalt viselt”, ahonnan elbocsátották. A „néhány megdondolatlan probléma megfejtésére vetve magát” kitétel esetleg arra utal, hogy nem szakított forradalmi, haladó nézeteivel, sőt ezeknek hangot is adhatott. Továbbá: semmiféle adatunk nincs arra, hogy Eötvösök családjában Pruzsinszkykn kívül valaki élt volna, méghozzá olyan viszonyban a fiatal báróval, hogy írásait ráhagyja. Minden okunk megvan tehát, hogy az Eötvös által említett „tudóst” Pruzsinszky Józseffel azonosítsuk.

Eötvös megjegyzéséből világosan kitűnik, hogy nevelője az ő házukban halt meg. A pontos évszám itt sem szerepel, de elképzelhető, hogy Pruzsinszky még 1831 után is élt valameddig. Megerősítést nyer a szövegből Kazinczy és Falk Miksa jellemzése, mely szerint Pruzsinszky külön, de nagy tudású ember volt.¹⁰ Foglalkozott alkimiával is, eközben írhatta tanulmányát a bölcsék kövéről. Híve volt a perzsa—magyar rokonság divatos elméletének. Sokat olvasott, s olvasmányait kijegyzetelte, a jegyzeteket összegyűjtötte, megőrizte.

A kivonatok szerepet kaptak Eötvös életében is. Már gyermekkorában láthatta, miként dolgozik egy tudós (igaz, csak egy műkedvelő tudós), már ekkor megtanulhatta a jegyzetelés technikáját, amelynek a későbbiek során nagy hasznát vette.¹¹ Ennél fontosabb, hogy az örökölt iratanyag tartalmilag olyan volt, amit Eötvös felhasználhatott munkájában. 1845-ben, a fentebb említett cikk megírásakor a jegyzetek még megvoltak. Az egyik céduláról — amely a középkori Chronicon farnenseből Muratori Scriptores rerum italicarum című forráskiadványa alapján kiírt részleteket tartalmazott — idézett is egy latin mondatot.¹² Ugyanebben az évben, egy másik Agricola-levélben a francia forradalom nagy alakjának, Camille Desmoulins-nek egyik gondolatát idézi, szintén a „kivonathalom”-ból.¹³ Feltételezhető, hogy más műveibe is beledolgozta Pruzsinszky jegyzeteit, bár máshol nem hivatkozik ezekre. A kivonatok azóta elvesztek, az értekezéseknek sincs nyomuk. A jegyzetektől csupán kettő maradt fenn — a szerepeltetett tanítvány, Eötvös írásaiban.

Bényei Miklós

Leopardi-émlékek Tóth Árpád versében?

(Elégia egy rekettyebokorhoz)

Ha felmerül a kérdés: vajon az *Elégia egy rekettyebokorhoz* megszületésekor éltek-e Tóth Árpádban Leopardi-reminiscenciák, vagy konkrétan: a téma és a hangulat hasonlósága folytán megjelent-e Tóth Árpád emlékezetében Leopardi verse, a *La ginestra* (*A rekettye*), a feltezés, ha mégoly elgondolkodtató is, első látásra merőben önkényesnek tűnhet.

Ha azonban Leopardi versét olvassuk, nyomban észre kell vennünk, hogy a meditatív elemek elmaradásával, midőn a vers sodró folyásúvá válik, megjelenik egy félreérthetetlenül elégikus hangnem; az elégia műfaját pedig Tóth Árpád verse már a címében is jelzi. Itt van azután a magyar költőnek egy sajátos kifejezése: *ember-utáni csend*, amely erősen emlékeztet a *L'infinito* (*A végtelen*) egyik szókapcsolatára: *sovrumani silenzi*, és amely csak Leopardi pesszimizmusára és nyelvezetére vezethető vissza. S hogy e két kifejezés rokonsága mennyire mélyen gyökerezik, azt a pusztá szemantikai egyezésen túl hangulati értékük azonossága is jelzi. Mindkettő túllépi a felfoghatót és az elképzelhetőt, s ezáltal mindkettő döbbséget kelt. Hangsúlyoznunk kell továbbá, hogy Tóth Árpád verse nemcsak címében emlékeztet Leopardi *La ginestrájára*, amely éppúgy magában foglalja egy végső álomképnek, az igaz és teljes testvériségnek megszületését, és amely azáltal, hogy Leopardi a rekettyét a puszták virágaként az ellenséges természet végtelen hatalma és az ember kiszolgáltatottsága közötti ellentét jelképévé emeli, a költő figyelmeztetése. A magyar versben is ott van ez a figyelmeztetés, főként abban a verssorban, ahol a természet a *néma ünnepélyre*, az *ember-utáni csendre* vágyik. De a két költemény még más meglepő hasonlóságot is felmutat. A *La ginestra* így kezdődik: „Qui su l'arida schiena / Del formidabile monte / Sterminator Vesevo ...” („A pusztító Vezúvnak / Iszonyatos hegyormán, / Itt a sivó gerincen...” — Rába György fordítása), az *Elégia* pedig így: „Elnyúlok a hegyen, hanyatt a fűbe fekvem...” Mindkettőben egy helyre, már-már a kívülállás szimbóluma a kiindulópontja annak a mégis oly részvevő, szenvedésekben fogant végső következtetésnek az emberi nem boldogtalanságáról.

¹⁰ KAZINCZY Ferenc: Magyar Pantheon. Bp. é. n. 393. — FALK Miksa: Kor- és jellemrajzok. Bp. 1903. 213.

¹¹ Eötvös olvasási szokásairól, jegyzeteiről: BÉNYEI Miklós: Eötvös József könyvtára. MKSz, 1970. 190—192.

¹² EÖTVÖS József: Kisebbségi politikai cikkek. Bp. 1903. 17.

¹³ Uo. 30. A cikk a Pesti Hírlap 1845. augusztus 8-i számában jelent meg.